

**TAMÁS KOZMA FESTSCHRIFT – HUNGARIAN EDUCATIONAL
RESEARCH JOURNAL 2014/1. (A MAGYAR NEVELÉS-
ÉS OKTATÁSKUTATÓK EGYESÜLETÉNEK – HUNGARIAN
EDUCATIONAL RESEARCH ASSOCIATION:
HERA – ONLINE FOLYÓIRATA)¹**

Fehérvári Anikó: Ünnepi tanulmányok

Az angol nyelvű magyar folyóirat immár negyedik évfolyamába lépett. Ez évi első száma rendhagyó, emeritus professzor Kozma Tamás tiszteletére készült, 75. születésnapja alkalmából.

Pusztai Gabriella bevezető írásában hálózatok tudományelméleti megközelítéséről ír (*What is your Kozma Number? – An academic career in the light of co-author networks.* – Mi a te Kozma-mutatód? – Egy tudományos karrier a társszerzői hálózat fényében.), valamint arról, hogy milyen fontos szerepet töltenek be a hálózatok a tudományban és az oktatáskutatásban, párhuzamba állítva mindezt Kozma Tamás munkásságával. Kozma Tamás egész pályáját meghatározta a nemzetközi és hazai kutatási-kutatói hálózatok létrehozása,² a fiatal generáció bevonása a kutatásokba,³ a kutatói lét, gondolkodás megismertetése, átörökítése az újabb

nemzedék számára. A szerző Kozma Tamás munkásságát, szerzői, szerkesztői tevékenységét számokkal is összegzi, így mutatva be ezt a gazdag és eredményes kutatói-oktatói pályát.

Prof. Wolfgang Mitter a Német Nemzetközi Oktatáskutató Intézet kutatója tanulmányában a modern állam és az oktatás nyelvének viszonyával foglalkozik. (*State – Nation – Education. An Essay to discussing an unsolved Educational Issue in the European Context.* – Állam – nemzet – oktatás. Esszé egy megoldatlan kérdés megvitatására.) A cikk első részében ismerteti a modernkori nemzetállamok létrejöttét, a nemzeti oktatási rendszerek születését, elsősorban francia, svájci, német példák alapján, a francia forradalom időszakától az I. világháborúig. Jelezve, hogy a leírt folyamatok globális szinten is értelmezhetők. Mitter szerint

Kozma Tamás egész pályáját meghatározta a nemzetközi és hazai kutatási-kutatói hálózatok létrehozása, a fiatal generáció bevonása a kutatásokba, a kutatói lét, gondolkodás megismertetése, átörökítése az újabb nemzedék számára

¹ <http://herj.lib.unideb.hu>

² A lapszám szerzői maguk is Kozma Tamás kutatói hálózatának tagjai.

³ Lásd erről Polónyi István írását lapunkban.

az I. világháborút követően a francia modell mellett (egy nemzet – egy állam: egy nyelv az oktatásban) más modellek is kialakultak, a központosított nemzeti oktatási rendszerek decentralizációja figyelhető meg, amelyben nemzeti alrendszerek jönnek létre (lásd az Egyesült Királyság országait vagy a Habsburg Birodalom utódállamait), amelyekben már az államnyelv mellett a többnyelvűség is megjelenik.

Vagyis ebben az időszakban, Európában már nem egyértelmű a megfelelés az államnyelve és az oktatás nyelve között. A szerző a cikk harmadik részében a II. világháború időszakától az Unió létrejöttéig tartó időszakról megállapítja, hogy egy-egy országban, rendszerint a többségi lakosság, a többségi nemzet igyekezett kisajátítani az államot, megfélelmezve azokról a kisebbségekről, akik szintén az állam részei. Mitter foglalkozik a régi és új bevándorlók kérdésével is,

pontosabban azzal, hogy milyen hatással van egy nemzet kultúrájának alakulására a migráció. Megállapítja, hogy az új és a régi bevándorlók közötti döntő különbség az eltérő jogi státusz (teljes jogú állampolgár vagy sem). Mitter végül a többnyelvűség és a multikulturalizmus mellett érvel. Ezek Európa továbbfejlődésének feltételei.

Ulrich Teichler, a kasseli egyetem professzora szerint manapság az európai felsőoktatási kutatási irányok két fő téma köré csoportosíthatók: az irányítás-menedzsment és az akadémiai professzió. Cikke ez utóbbit helyezi középpontba (*The Academic Profession between National Characteristics and International Trends* – Felsőoktatási oktatók – nemzetközi trendek, nemzeti sajátosságok). A szerző megállapítja, hogy a

felsőoktatás kutatása a korábbi években nemzeti színezetű volt, de egyre inkább nemzetközivé válik, és egyre több összehasonlító elemzés készül erről.

2004-ben alakult meg az a nemzetközi kutatóhálózat (18 ország részvételével), amely egy közös vizsgálatot tűzött ki célul. A kutatás fókuszában az oktatók álltak, valamennyi országban legalább 800 fős mintán folyt az adatfelvétel 2007–2008 között (online és papír alapú kérdőív módszerével). 2008–2013 között publikálták a kutatás eredményét, hozzávetőleg 200 cikk jelent meg a témában.

Teichler e kutatóhálózat munkáját és eredményeit egy korábbival is összeveti. Az összehasonlító elemzések a kilencvenes években jelentek meg a felsőoktatásban. Egy amerikai kutató team készítette az első jelentősebb nemzetközi összehasonlító vizsgálatot.

Teichler e korábbi kutatás adatait veti össze cikkében a 2007/2008-as vizsgálatával. Fontos megállapításai: 1996 és 2007 között a női oktatók számának emelkedését mutatják az idősoros adatok, növekedett a munkabiztonság is (nőtt a folyamatosan foglalkoztatott oktatók aránya), Németországban tartós maradt az egyetemek közötti mobilitás (az oktatók kevésbé elkötelezettek egyetlen egyetem iránt). Ez országokként változó értéket mutat, például Angliában az oktatók elkötelezettebbek voltak korábban. A vizsgált időszak alatt nem mutat változást a munkával való elégedettség átlaga.

Az 1996-os kutatási jelentés hangsúlyozta, hogy az oktatói szakmában növekszik a nyomás a felsőoktatás expanziója miatt, mely foglalkoztatási bizonytalansággal és az egyetemi menedzsment hatalmának

Az 1996-os kutatási jelentés hangsúlyozta, hogy az oktatói szakmában növekszik a nyomás a felsőoktatás expanziója miatt, mely foglalkoztatási bizonytalansággal és az egyetemi menedzsment hatalmának erősödésével járt

erősödésével járt. 2007-re Teichler szerint változott a helyzet, bár az egyetemi menedzsment ereje, hatalma tovább növekedett. Új elem a felsőoktatás nemzetköziesedése.

A cikk egy 2009-ben indult újabb nemzetközi kutatási projektről is beszámol, amelyben szintén az oktatók álltak középpontban. A 12 ország 16 000 válaszába adatai alapján Teichler megállapítja, hogy az oktatói szakma jelentős változásokon ment keresztül, és alkalmazkodik a folyamatosan változó körülményekhez. Az oktatók jelentős erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy tudományos szabadságukat megőrizzék, illetve az is érzelhető, hogy az oktatási és a kutatási tevékenységek termékenyen hatnak egymásra.

Don Westerheijden, a holland Twente Egyetem senior kutatójának írása is a felsőoktatáshoz kapcsolódik

(*Involvement of Stakeholders in Internal Quality Assurance across Europe. East-west Contrasts in a Seven-country Study.* – Társadalmi szereplők az európai minőségbiztosítások rendszerében. Kelet-nyugati kontrasztok egy hét országra kiterjedő kutatásban.) A cikk azt vizsgálja, hogy 25 évvel a rendszerváltás után a felsőoktatás minőségbiztosítása terén milyen különbségek vannak kelet és nyugat között. A cikk abban is hasonlít az előző íráshoz, hogy Westerheijden is az összehasonlító vizsgálat módszerét választja, kvalitatív eszközökkel: dokumentumelemzéssel és interjúkészítéssel (intézményi és nemzeti szinten). Az írás külön figyelmet fordít a stakeholder-ek (érintettek, érdekeltek köre) szerepére, befolyásának elemzésére a különböző országokban. Magyarország nem szerepelt a

vizsgálatban, ahogy az előző oktatói vizsgálatokban sem.

A szerző megállapítja, hogy elkülöníthetők kelet-nyugati, helyi és nemzeti sajátosságok, ugyanakkor jelentős közös vonások is vannak az egyes országok gyakorlatában, amelyek javarészt a közös európai múltnak, értékeknek köszönhetőek. Az egykori keleti blokk országaiban a felsőoktatásért felelős minisztérium, a regionális és állami hatóságok jelentik a legfontosabb szereplőket a felsőoktatásban, míg a nyugati országokban a magánszektor szerepe, befolyása is jelentős. Westerheijden zá-

ró megállapítása, hogy az intézményi autonómia záloga a minőségbiztosítás.

Jon Lauglo, az Oslói Egyetem emeritus professzora azt az izgalmas kérdést kutatja, hogy vajon hat-e a családszerkezet a tanulók teljesítményére (*Family Structure*

as Social Capital for Education? – A családszerkezet mint társadalmi tőke szerepe az oktatás eredményességében). Lauglo Coleman társadalmi tőke-elméletét veszi alapul, aki azt mondja, hogy a társadalmi tőke család-alapú, elmélete szerint a hagyományos nukleáris családok gyermekeinek teljesítménye jobb másokénál. Lauglo egy 2004-es vizsgálat adatait mutatja be, és azt bizonyítja, hogy a kétszülős családok gyermekei jobban teljesítenek, mint az egyedülálló szülőké.

A vizsgálatban a szerző a felső középis-kolába lépő 16-17 évesek adatait elemzi. A családszerkezetet az alábbi kategóriákra bontja: házas szülők, nem házas szülők, anya – mostohaapával, apa – mostohaanyával, egyedülálló anya, egyedülálló apa. A szerző megállapítja, hogy a teljesítmények

elkülöníthetők kelet-nyugati, helyi és nemzeti sajátosságok, ugyanakkor jelentős közös vonások is vannak az egyes országok gyakorlatában, amelyek javarészt a közös európai múltnak, értékeknek köszönhetőek

jobbak a nukleáris kétszülős családokban, mint a többiben. Még abban is van árnyalatnyi különbség, hogy a szülők házasság vagy csak élettársi kapcsolatban élnek együtt; az előbbieket gyerekeinek teljesítménye jobb. Ez a különbség a kapcsolat stabilitásával magyarázható. Az egyszülős és mostoha-szülős családokban a gyerekek egyformán gyengébben teljesítenek.

Lauglo arra is kitér, hogy Norvégiában a családi háttér jelentősen befolyásolja a tanulók iskolai teljesítményét. Azt is megjegyzi, hogy a különböző oktatási beavatkozások nem változtattak ennek mértékén. Ez leginkább a norvég és a fejlődő országokból bevándorló népesség közötti különbségként definiálható.

Ugyanakkor a szerző azt is megállapítja, hogy a migráns háttér okozta magyarázó erő eltűnik a hagyományos szocioökonómiai háttérvizsgálatban; a szülő iskolázottságának magyarázó ereje na-

gyobb, mint a migráns háttéré. Kérdés, hogy a szülő iskolázottságának hatása ugyanígy semlegesíti-e a családstruktúra

hatást. Lauglo háromdimenziós elemzést végez, amelyben hat iskolázottsági szinten vizsgálja a tanulói teljesítmények változását három családstruktúra csoportban (házasságban együtt élő, együtt

a legjobb teljesítményt a házasságban együtt élő családok gyerekei nyújtják, a legrosszabbat pedig a külön élők gyerekei

élő, különélők). Arra az eredményre jut, hogy mind a hat iskolázottsági szinten ugyanaz figyelhető meg: a legjobb teljesítményt a házasságban együtt élő családok gyerekei nyújtják, a legrosszabbat pedig a külön élők gyerekei. Természetesen minél magasabb az anya iskolázottsági szintje, annál jobb gyermeke teljesítménye. Az adatokat más mintán is tesztelték, és hasonló eredményre jutottak. Vagyis a szerző arra is megállapításra jut, hogy a családstruktúra hatása meghatározó, de a szülő iskolázottsága továbbra is a legjelentősebb hatás gyermeke teljesítményére.

Egy mű Ari Kupsus gyűjteményéből.